

DAMLA DAMLA GÜNLER I (1969-1977) (2004)

ADALET AĞAOĞLU (1929 – 2020)

Hakkında

“Yazarın *“Damla Damla Günler”* isimli günlük serisi 2004 yılında Everest Yay. ve Alkım Yay. tarafından yayınlanmış ve yazarın edebi kişiliğinin çok yönlülüğünü bir kez daha gözler önüne sermiştir” (Yolcu 2017, 18). “Günlük, yazarın gündelik yaşamına yani olay örgüsüne ilişkin bilgiler vermesinden çok daha fazla işleve sahip bir yazı türüdür. Yazarın ne yaşadığından çok, yaşadıklarını nasıl değerlendirdiğidir önemli olan. Böylece yazarın düşünme sistematiğini kavramaya başlarız. Kurmaca metinlerine “hayatıyla ilgili bu bilginin” nereden ve ne şekilde sızdığını düşünmek bizim özgürlüğümüzdür. Yazarın düşünce dünyasına hiçbir engelle karşılaşmadan gireriz. Hangi tarihlerde hangi meseleler üzerine düşündüğünü öğreniriz. Eğer imkânımız varsa o tarihlerde ortaya çıkardığı yapıtları inceler, bu meselelerin ve filizlenen düşüncelerin izlerini ararız. Okuduğu kitaplar hakkında düşüştüğü notlar varsa entelektüel olarak beslendiği kaynakları öğrenme şansı yakalarız. Okuduklarını hangi açılardan ve nasıl bir yaklaşımla değerlendirdiğini görürüz. Sonra da yine kendi eserlerinde o kaynakların yansımalarını izleriz. (...) *Damla Damla Günleri*’ni okurken yalnızca Adalet Ağaoğlu’nun kişisel tarihine tanık olmuyorsunuz. O kişisel tarih, ülkenin tarihiyle paralel ilerliyor. Hayatını toplumsal meselelerle özdeşleştirmesi, kimi zaman bu meseleleri bireysel mutlulukların önüne geçecek kadar birincil kılması, günlüklerin ruhunu oluşturuyor. Eşyle ilişkisinden söz ederken, iki satır sonra ülkenin bir sorununun kafasını nasıl da kurcaladığını anlatan satırlarla karşılaşılıyorsunuz. Adalet Ağaoğlu’nun kendi içine dönerek yazan romancılardan değil de, daha çok dışa dönük yazar sınıfından olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz o yüzden. Hatta ilk romanı *Ölmeye Yatmak* için kurduğu şu cümledeki gibi ifade etmeli: “İçten dışa, dıştan içe; dünden şimdiye, şimdiden yarına paslaşmaların yankısı bir ses alaşımı” onun yazarlığı..” (Zileli 2020, 6-8).

Konu

Damla Damla Günler I adlı güncede yazar; 1969-1977 yılları arasında neler yaşadığını, yaşadığı olaylar karşısında neler düşünüp neler hissetmiş olduğunu, bu dönemler arasında ülkede siyasi, iktisadi, toplumsal ve sanatsal alanlarda neler yaşandığını ve yaşanan olaylar karşısında neler düşünmüş ve neler yapmış olduğunu kendi cümleleriyle mümkün olduğunca gerçeğe bağlı kalarak kaleme almıştır. Yazarın kaleme almış olduğu bu günce sayesinde Türk ve dünya edebiyatına katmış olduğu yazınsal ürünlerin ortaya çıkış süreçleri ve nedenleri hakkında daha sağlıklı, tutarlı ve bütüncül bilgiler edinmekteyiz. Kendi şahsi hayatında yaşadığı olayları merkeze alan yazar aynı zamanda siyasi, ekonomik, toplumsal ve sanatsal alanlarda da neler yaşanmış olduğuna kendi öznel düşünceleriyle değinir. Aydın bilinci ve sorumluluğuyla hareket etmeye gayret göstermiş olan yazar bu günce aracılığıyla hem kendisiyle hem de toplumla hesaplaşır. Askeri ve sivil darbeler, 68 kuşağı, sağ-sol çatışması, evliliği, aile yaşantısı, ölüm, sanat çevreleri ve sanat hayatı, Vietnam Savaşı, Kennedy’nin öldürülmesi, Apollo 11’in aya çıkması, sokak çatışmaları, suikastlar, kumpaslar, devlet terörü ve sınıf çatışması gibi konular eserde uzunca işlenmektedir.

Kişiler

Yazar

Güner Sümer

Baba

Anne

Halim Ağaoğlu

Sermet Çağan

Ayhan Sümer

İlhan Selçuk

Sevgi Soysal

Adalet Ağaoğlu’dur.

Adalet Ağaoğlu’nun küçük kardeşidir. Oyuncu ve yazardır.

Hafız Mustafa Sümer’dir. Yazarın babasıdır.

Yazarın annesidir.

Yazarın karayollarında mühendis olan eşidir.

Tiyatro yönetmeni, oyun yazarı, gazeteci ve oyuncudur.

Yazarın ağabeyidir. Ankara’nın önemli iş insanlarından biridir.

Gazeteci ve köşe yazarıdır.

Yazardır. Yazarın en yakın dostlarından biridir.

<i>Refik Ahmet Sevengil</i>	TRT'nin ilk yönetim kurulu üyesidir ve genel müdür müşavirliği yapmıştır.
<i>Hubert Dumas</i>	Yazarın radyoculuk yapan Fransız arkadaşıdır.
<i>Maddy Dumas</i>	Hubert'in eşidir. Eşi intihar ettikten sonra akli dengesini yitirir.
<i>Vera</i>	Ukrayna'dan Amerika'ya göçmüştür. Yazarın arkadaşıdır.
<i>Paul</i>	Vera'nın eşidir. Elektrik üzerine eğitim alır ve eğitim verir.
<i>Emil Galip Sandalcı</i>	Gazeteci, yazar ve insan hakları eylemcisidir.
<i>Muammer Sun</i>	Besteci ve müzik eğitimcisidir.
<i>Sunuhi Cav</i>	TRT'de çalışan Yük. Elektrik Müh.
<i>İlhami Soysal</i>	Gazeteci, yazar.
<i>Nezihe Meriç</i>	Öykü yazarıdır.
<i>Jale Bırsel</i>	Aktris ve tiyatro oyuncusudur.
<i>Ülker Köksal</i>	Oyun yazarı, öykücü, romancıdır.
<i>Asaf Çiğiltepe</i>	Ankara Sanat Tiyatrosu'nun kurucusudur. Tiyatro sanatçısı ve şairdir.
<i>Oğuz Atay</i>	Roman ve hikaye yazarıdır.

Eserde yer alan diğer başlıca isimler şunlardır: Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Yusuf Aslan, Kennedy, Nixon, Hayati Asilyazıcı, Vera vd.

Detaylı Olay Örgüsü

TRT'de Geçirdiği Zor Günler (1969 Ocak-Aralık): Ocak ayı boyunca TRT'deki işinden vakit buldukça *Dert Dinleme Defteri*'ne yeni romanıyla ilgili notlar almaktadır. Yalnızca elli sayfalık bir müsvedde çıkarılabiliştir. İş hayatında yaşadığı zorluklardan bunalmış ve memur olmanın gerektirdiği bilince varamamıştır. Yapmış olduğu işten dolayı insanlıkla ilgili karamsarlaşmıştır. Yazara göre romanın kadın karakteri erkekler tarafından umursanmaktadır. Şubat ayında, Karayolları Müdürlüğü'nde mühendis olan eşi Halim Paris'teki bir fuara katılmıştır. Paris'teki Kültür Ateşesi Le Bihan yazarı davet etmiş fakat yazar TRT'deki işinden dolayı çağrıldığını düşünerek daveti reddetmiştir. Ancak yazar Armand Salacrou'nun *Durand Bulvarı* adlı oyununu Türkçeye çevirmiş ve oyun Asaf ile Güner tarafından AST'ta sahnelenmiştir. Fransızların kültürlerine ne kadar düşkün olduklarını bilen yazar kararını değiştirerek bel ağırları ve yüksek ateşine rağmen Paris'e gitmeye karar verir. TRT'deki cunta yönetimden bunalmış olan yazar *Sartre Küba'yı Anlatıyor* adlı eseri yüzünden mahkemeye verilmiştir. Kendini tamamen baskı altında hissetmektedir ve TRT'de çalışıyor olmaktan hoşnutsuzdur. Paris'e gitmek için yıllık izin almaya niyetlenen yazar zor da olsa bunu başarır. Paris'te Hubert'le 68 kuşağı üzerine konuşmak istemektedir.

Chicago ile Paris'e Gitmesi Nisan: Chicago'da bulunduğu dönemde yazar, kadın işçilerin yapmış olduğu eylemleri ve Kadınlar Günü'nün kutlanışını düşünür. Artık devrimci ve işçi kadınlar ortalıkta görünmemektedirler. Ukrayna göçmeni olan Vera adlı dostuyla görüşen yazar, onun neden Amerika Birleşik Devletleri'ne geldiğini düşünür. Kimliğini kaybetme korkusu onları Amerika'ya sürüklemiştir. Onların içinde bulunduğu durum Türkiye'den Almanya'ya çalışmak için giden işçilerden oldukça farklıdır. Vera'nın eşi Paul elektrik öğrenir ve öğretir. New-York'ta *The Hair* müzikalini izleyen yazar birçok yeni tiyatro tekniğiyle karşılaşır. Teknolojinin egemenliği onu korkutur fakat ülkesinin bu imkanlardan mahrum kalmasına üzülür. Paris'te Hubert ile Maddy Dumas çiftiyle buluşan yazar ilişkilerinde kıskançlıktan kaynaklanan bazı sorunlar yaşadıklarını öğrenir. Hubert ile yazar; edebiyat, sanat, çeviri ve 68 kuşağı üzerine derin sohbetler gerçekleşir. Güner Sümer Paris'e gelir ve AST'ta sahnelenecek yeni oyunlardan dolayı heyecanlıdır. Asaf'ın ölümüyle birlikte Güner'in omuzlarına büyük bir yük binmiştir. Yazar Güner'e İncekum'da satın almış oldukları eve gidip bir süre dinlenmeyi önerir. Mayıs ayının sonunda eve gitmeye karar verirler.

Yeşilköy Halkıyla İlgili İzlenimler TRT'deki işinden istifa eden yazar oyun yazarlığına ve çeviriye yönelir. İncekum tatili sırasında bölge halkının ne kadar maddiyatçı ve gelenekçi olduğunu fark eder. Zira TİP'in meclise girdiği günlerde yazar bazı köyleri gezip yerli halkı çeşitli konularda aydınlatmayı denemiştir. Fakat yazarın kadın olmasından dolayı hiç kimse onu ciddiye almamıştır. Komşuları olan Baysal ailesi çiftçilik sayesinde oldukça zenginleşmiş fakat her bir aile ferdi tam anlamıyla kişilik olarak varyemezdir.

Ankara'daki Gerilimli Atmosfer ve Yeşilköy Halkının Genel Durumu (Mayıs): Yargıtay Başkanı İmran Öktem hayatını kaybeder. Olay çıkmasından çekinen hükümet cenaze töreninde bazı değişiklikler yapar. Fakat bütün çabalara rağmen bazı talihsiz olaylar yaşanır. Daha sonra Tarık

Leventoğlu'yla karşılaşan yazar onun *Akvaryum* adlı eseri üzerine düşüncelerini aktarır. Bir fanusa doldurulmuş olan insanları balıklar gibi avlamaya çalışan canlıların hikayesi anlatılır. Daha sonra 7 Mayıs tarihinde Anıtkabir'e yapılan bir yürüyüşe katılan yazar, ölümünün ardından yıllar geçmiş olmasına rağmen hala Atatürk'ü aradıklarını düşünür. Cumhuriyet değerleri ve Atatürk ilkeleriyle büyümüş olan yazar her zora düştüğünde Atatürk'e sığınmaktadır. Gösteri sırasında polisin sert müdahalesiyle karşılaşılır. Yazar, gösteriyi dışarıdan izleyip alkış tutan kişileri sorumsuzlukla suçlar. TRT Genel Müdürü Adnan Öztrak yazarın istifasını kabul etmeyeceğini ve ona biraz dinlenmesini söyler. Fakat yazar mevcut yönetim var olduğu sürece istifa etmekte kararlıdır. Bağımsız çalışmalar yapmak isteyen yazar bir süre kendi iç sesini dinlemek ve zihnini toparlamak için Alanya-Side-Manavgat arasındaki Yeşilköy/İncekum'a gider. Yazarın en çok dikkatini çeken şey yerli halkın geri kalmışlığıdır. Oldukça cahil, görgüsüz ve evrensel değerlerden habersiz olan topluluk aynı zamanda çalışkan, tutumlu ve özgüvenli bireylerden oluşmaktadır. Yazar bölgede yaşayan halkın Süleymanci tarikatına bağlı olduğunu öğrenir. Aileyi ziyarete gelen bölgenin ilkökul öğretmeni yaşadığı zorlukları ve ailelerin ne kadar katı fikirli olduklarını dile getirir. Bölge insanı AP'ye oy vermektedir. Onları evrensel değerlerle buluşturamayacağını ve emekten yana tavır almalarını sağlayamayacağını bilen öğretmen yerli halka MHP'ye oy vermelerini söyler. Böyle sağcı partilerin oylarının bölünmesini amaçlar.

Yazarın Yeni Çalışmalarına Yönelmesi ve Apollo 11'in Uzaya Fırlatılması 27 Mayıs günü İsmet İnönü'nün siyasi hakları alınan kişilerin haklarının kendilerine geri iade edileceğini duyurduğu öğrenilir. Yazar, boş yere haksızlığa uğramış ve zulüm görmüş olan kişilere bunların neden yapılmış olduğunu sorgular. Yazarın TRT'deki çalışma arkadaşları olan Ela, Sevgi ve Ümit onun evine gelirler. 27 Mayıs kutlanacaktır ve radyodan çeşitli marşlar okunur. Daha sonraki günlerde yazar *Madam Bovary* ile *Therese Desqueyroux* adlı eserleri Türkçeye çevirip radyoda yayınlanmaya uygun hale getirmeye karar verir. Aile fertleri bir yandan ev işleriyle uğraşırken diğer yandan bahçeye ektikleri sebzeleri hasat ederler. Muhsin Ertuğrul yazara İTİ için yapmış olduğu çalışmalardan dolayı bir teşekkür mektubu göndermiştir. Yazarın erkek kardeşi Güner, annesiyle babası ve bazı arkadaşları tatil için İncekum'a gelirler. Alaaddin'in yerinde konaklayan misafirler gündüz vakitlerinde birlikte denize girip vakit geçirirler. İlerleyen zamanlarda konuklar evlerine geri dönerler. Kendisine Tokat'tan bilirkişilik işi çıkması üzerine Halim oraya gitmek için hazırlık yapar. TRT'de çalışan Emil'le görüşmek zorunda olan yazarın da Ankara'ya gitmesi gerekmektedir. 12 Temmuz'da çift Ankara'ya varır. 16 Temmuz'da Apollo 11 uzaya fırlatılır ve yazar radyodan bütün gelişmeleri takip eder. Fakat proje için harcanan para miktarını öğrenen yazar söz konusu edilen parayla dünyanın bütün açlarının doyurulabileceğini bilir. Dolayısıyla yazar devletlerin ve toplumların bilimi nasıl tanımladıklarını sorgular. Zira bilimin ilk amacı insanlığa faydalı olmaktır. Fakat milyarlarca aç insanın olduğu bir dünyada aya gitmeye çalışmanın gerçekten gerekli olup olmadığını sorgular. Yazar, eşi Halim'e bilirkişilik işinde yardımcı olmaya çalışır.

Yazarın Radyo Uyarlamaları Yazmaya Yönelmesi Fransız elçilik müsteşarı Claude Mantel yazarın Alanya'daki evinde ailesiyle birlikte kalmak ister. Yazar, Claude Mantel'in İncekum'daki evi kullanması konusunda ısrar eder. Eşi Halim bilirkişilik işini bitirdikten sonra 13 Ağustos'ta İncekum'a geri dönlür. İki büyük edebiyat klasiğini radyoya uyarlamaya çalışan yazar, Emma Bovary ile Hedda Gabler'in iktidar isteği içinde olduklarını söyler. Halim bahçe işleri ve balık avlamakla uğraşırken yazar uyarlama üzerinde çalışmaktadır. Halim'in Maraş şantiyesinden arkadaşı Y. Müh. Nafiz Yürekli şirket kurmuş ve eski dostuna iş teklifinde bulunmaktadır. Bir süredir kendisinin ve eşinin işsiz olmasından dolayı erkeklik güdülerine yenik düşen Halim iş teklifini düşünmediğini söyler. 3 Eylül'de yazar *Madam Bovary*'nin çevirisini ve uyarlamasını bitirir. Hemen ardından yeni roman çalışması olan *Dert Dinleme Defteri*'ne odaklanır. *Karabataklar* adlı radyo oyununun yayınlandığını annesinden öğrenir.

TRT'den Yöneticilik Teklifi Alması (20 Eylül): Alanya'daki tatilin sona ermesiyle birlikte çift, evi kapatıp Ankara'ya geri döner. Yolculuk sırasında Boğsak Oteli'nde mola verirler ve orada gecelerler. **24 Eylül:** Ankara'ya varmış ve gündelik hayatlarına geri dönmüş olan çift çalışmaya başlamıştır. TRT'nin yeni yönetim kurulu üyeleri yazarı Turgut Özakman'ın yerine başkanlığa aday göstermek isterler. Sağcı siyasetçilerin ve askerlerin baskılarından yılmış olan yazar, Sevgi'ye içini döker ve kurumda köklü reformlar yapılmadan geri dönmeyeceğini söyler. Yöneticiliğe aday gösterilen yazar ilk olarak gizli denetimin son bulmasını ister. Bu dönemde Lütfi Bey tarafından *Tombala* adlı piyesinin Oda Tiyatrosu tarafından sahneleneceğini öğrenir.

AST'ta Yaşanan Sorunlar ve TİP'in Meclise Girmesi (30 Eylül): Birkaç günlüğüne İstanbul'a giden yazar küçük erkek kardeşi Güner'le buluşur. AST'taki çalkantılardan dolayı Güner'in sınırları oldukça bozulmuştur. Yokluk içinde oyunculuk yapmaya çalışan genç öğrenciler ideolojik tartışmalara kapılırlar ve sevgilisine çiçek armağan eden Güner ağır bir şekilde eleştirilir. Salonun sahibi olan müdür

ekonomik ve politik nedenlerden dolayı tiyatroyu dağıtmak ister. Sol görüşlü tiyatrocular yoklukla mücadele ederlerken Güner'in sevgilisine bazı jestler yapması sınırları iyice gerer. Güner Asaf'ın ölümünün ardından AST'ta yetişmiş olan genç oyuncu kuşağını ve tiyatroyu idare etmekte oldukça zorlanmaktadır. TİP'in meclise girmesi yazarı fazlasıyla heyecanlandırmış fakat TRT'de görev yapan memurların büyük bir çoğunluğu geleneksel CHP'li olduğu için onun heyecanı özellikle yöneticiler tarafından tuhaf bulunmuştur. 1 Ekim'de Halim Nafiz Yüreklî'nin şantiyesinde çalışmaya başlar. Yayımlanmış olduğu eserlerin telif haklarını alamamış olan yazar maddi olarak eşine yeterince yardımcı olamadığı için üzülür.

Tombala'nın Sahnelenmesi (15 Ekim): *Tombala* adlı piyes Oda Tiyatrosu tarafından sahnelenmeye başlamıştır. Sedat Veyis Örnek Güner'in *Ekinler Yeşerince*'sini de hemen sahnelemek istemiştir. Metin And Ağaoğlu'nun *Tombala* adlı piyesi üzerine Ulus Gazetesi'nde övgülerle dolu bir makale yayımlanmıştır.

Yazarın TRT Yönetimine Journallenmesi (23 Ekim): Yazarın doğum günü vesilesiyle bazı dostları ve aile fertleri evinde konuk olurlar. Doğum günü kutlamasına gelememiş olan Güner Ağaoğlu'na Maxime Rodinson'un *Muhammed* adlı eserini hediye etmiştir. Marksçılığın farklı şekillerde yorumlanmasını ve dinle bütünleştirilmeye çalışılmasını pek doğru bulmayan yazar, Doğu'nun kendine has bir Marksçı kuramı olup olamayacağını sorgular. TRT'nin genel müdürü olan Adnan Öztrak'la yaşanan sorunlar devam etmektedir. Yazar, kimliği bilinmeyen kişiler tarafından Komünist olmakla suçlanmaktadır. Son seçimler sırasında TİP'in meclise girmesine sevinmiş olan ve bu sevincini Adnan Öztrak'a belli etmiş olan yazar TRT çalışanları ya da yöneticileri tarafından kızağa çekildiğini ve journallendiğini düşünmektedir. Yazar AST'ta oynanan oyunlar üzerine düşüncelerini dile getirir. Brecht tarzı tiyatronun Türk tiyatrosuna daha uygun olduğunu düşünen yazar Güner'le bu tarz konular üzerine konuşur. Fakat Güner'in somurtkanlığı bir türlü geçmemektedir. Yazarın ağabeylerinden biri olan Ayhan Ankara'da yeni bir mağaza açar ve baba mesleği olan ticarete devam eder.

Ağaoğlu'nun Ansiklopedide Yer Alması (26 Kasım): *The Reader's Encyclopedia of World Drama*'da dünyanın tek kadın oyun yazarı olarak kaydedildiğini ve gazetelere haber olduğunu duyan yazar şaşkınlığa uğrar. Haberin doğru olup olmadığını teyit etmek için söz konusu edilen eseri satın almak ister. Yazar Nüvit Özdoğru'dan Türk tiyatrosuyla ilgili bir yazı istenmiş ve Özdoğru Ağaoğlu'ndan bu yazısında bahsetmiştir. Yazar, yerel ve küresel edebiyat çevrelerinde tanınırlığını Özdoğru'ya borçlu olduğunu kaydetmiştir.

Yazarın İki Piyesinin Yayımlanması ve TRT'ye Atanması Aralık ayında Ağaoğlu çifti Muhsin Ertuğrul'la birlikte Alanya'ya giderler. Şeker Bayramı vesilesiyle aile büyükleri eve ziyaret amacıyla gelirler ve buluşma sırasında nane likörü içilir. Oldukça mutasavvıf bir karaktere sahip olan Mustafa Sümer de bayramı kutlamak amacıyla likörden içer. Muhsin Ertuğrul'un 60. Sanat Yılı kutlamalarının Kültür Sarayı'nda kutlanmasına izin vermeyen dönemin Milli Eğitim Bakanı tiyatro çevrelerince protesto edilir. Hükümetin temsilcileriyle eylemciler arasında tansiyon oldukça yükselir. Bütün olumsuzluklara rağmen yazar Sermet Çağan tarafından sahneye koyulan *Carrar Ana'nın Silahları* ve *Yaşayan Ölülere* izlemeye gider. 25 Aralık günü *Sınırlarda* ve *Çatıdaki Çatlak* adlı piyeslerinin Bilgi Yayınevi tarafından yayımlanacağını öğrenir. 26 Aralık'ta TRT'ye tayin olan yazar, Turgut Özakman'ın yerine getirilir.

TRT'de Yönetici Olması ve Bir Süre Sonra İstifa Etmesi (1970/1 Ocak): TRT'nin yayıncılık ilkelerinde önemli değişiklikler yapmak isteyen yazar bu konu üzerine bir rapor hazırlamaya karar verir. Ülkeye televizyonun gelmesiyle birlikte ilgi odağı değişir ve radyonun zaman içinde önemini kaybedeceği anlaşılır. Bundan dolayı çalışanlar TRT'nin televizyon bölümünde yer edinmeye ve en iyi mevkilerde yer alma yarışına girerler. Kurumda önemli değişiklikler yapmak istemesi ve ideolojik görüşleri nedeniyle yazar isimsiz tehdit mektupları almaya başlar. Mektupların içeriğinde özellikle kadınlığına yönelik ağır hakaretler sarf edilir. Birçok engelle karşılaşması ve zorlukla mücadele etmesine rağmen yazar hazırlanmış olduğu raporu yönetim kuruluna sunar. TRT'de yayınlanacak olan eğitici ve öğretici programların içeriği üzerine derin tartışmalar gerçekleşir. TRT çalışanlarıyla yapılan toplantıda yazar bütün fikirlerini beyan eder. Kendisine tehdit mektupları yazan kişilerle yüzleşmek ister. Fakat mektupları yazan kişiler ortaya çıkmazlar. İstediklerinin yapılması durumunda kurumun yöneticiliğini üstleneceğini, istediklerinin yapılmaması durumunda da kurumdan ayrılacağını dile getirir. Bu durum bazı çalışanların sevinmelerine bazılarınınnsa üzülmelerine neden olur. Yeni programların yayıma hazırlandığı dönemde Gediz çevresinde bir deprem olur. Bundan dolayı planlanmış olan yayın

akışı tamamen değiştirilir. Neşeli ve eğlenceli içeriğe sahip bütün programlar yayından kaldırılır. Bu olayın ardından yazarın on yedi yıllık yayıncılık hayatı sonra erer.

TRT'den Ayrılan Yazarın Yazmaya Yönelmesi ve AST'taki Grev (Nisan-Mayıs): İşinden ayrılmış olmayı yazın kariyeri için bir fırsata çevirmek isteyen yazar, *Ölmeye Yatmak* adlı romanının taslağını hazırlamaya başlamıştır. Bu dönemde AST'taki oyuncular grev başlatırlar. Yazar genç oyuncuların Güner'e haksızlık ettiğini düşünmektedir. Solun birçok fraksiyona ayrılması ve bazı çocuksu dürtülerinden kurtulamamış olmasını eleştirir. Sevdiği kişiye bir çiçek alınmasını bile fazla gören solcuların henüz yeterince olgunlaşmadıklarını düşünür. TRT'de bir oyun seslendirmiş olan Güner, yapmış olduğu iş karşılığında almış olduğu ücreti oldukça yetersiz bulur. Bundan dolayı az da olsa yazara çıkışır. Fakat yazar erkek kardeşinin TRT'de bir oyun seslendirdiğini hiç duymamıştır. Zira yazar kendi uyarlamalarında bile adının kullanılmasını istememiştir. *Madam Bovary* TRT'de yayınlanmış fakat eseri radyoya uyarlayan yazarın adı geçmemiştir. Hatta o dönemde yönetici olan yazar kendisine dalkavukluk etmek isteyen çalışanlara da oldukça öfkelenmiştir.

Yazarın İnzivaya Çekilmesi ve Haydar Amcasının Ölümü Mayıs ayında yazar, ailesi ve teyzesiyle birlikte Alanya'ya gider. Köylülerin nasıl çalıştıklarını yakından takip eder ve mümkün olduğunca ev işleriyle uğraşır. Yazar, Ayhan'la birlikte Adana'dan dönen eşini sevinçle karşılar. AST grevinin uzaması üzerine yazar olaylara müdahale etmek ister. Fakat kendisi eylemciler tarafından grev kırıcılıkla suçlanır. 24 Mayıs'ta Tevhide teyzesinin kocası Haydar'ın öldüğünü haber alır. Haydar, Ağaoğlu'nu Rousseau'nun *İtirafı*yla, Zola'nın *Hakikatı*yla ve Valery'nin *Toi et Moi* eserleriyle tanıştırmıştır. Onun sayesinde uzaktan da olsa birçok yazar ve şairi görmüştür. Onun hayatını kaybetmiş olması karşısında yazar derin bir üzüntü duyar.

AST'taki Grevin Devam Etmesi ve Yazarın Sessiz Adam'ı Kaleme Alması (Haziran-Temmuz-Ağustos/1 Haziran): Yazar, devrimci bir çizgide ilerleyen tiyatro topluluğu için büyük fedakarlıklar yapmış olan Asaf'la Güner'e haksızlık eden AST'ın grev yapan öğrencilerine sitem eder. Fakat AST'ın oyuncuları uzun süredir alamamış oldukları haklarını alma konusunda ısrarcıdırlar. Yazar, A. Çehov'un *Hoppa Kadın* adlı öyküsünü sahneye uyarlamaya karar vermiş ve eserinin taslağına *Sessiz Adam* adını vermiştir. İş amacıyla Danimarka'ya gitmiş olan Halim eve geri döner.

Doğu Gezisi, Sessiz Adam'ın Telif Haklarını Alması ve Sermet Çağan'ın Ölümü (8 Haziran - 1 Temmuz): Bazı dostlarıyla birlikte Ankara-Kayseri trenine binen yazar Doğu gezisine çıkar. Kırşehir, Adana, Kars, Van gibi şehirleri gezen yazar Ani Harabeleri'ne hayran kalır. Fakat bölgenin tarihi bir alan ve Sovyetler Birliği'yle sınırı olmasından dolayı fotoğraf çekmek yasaktır. Gezinin ardından Ankara'ya dönen yazar *Sessiz Adam*'ın telif haklarını almak amacıyla ONK'a eserin bir kopyasını gönderir. Yazar, üzerinde çalıştığı eserler üzerinde derin düşüncelere daldığı günlerde 5 Ağustos günü Sermet Çağan hayatını kaybeder. Birçok anısını paylaştığı ve fikir alışverişinde bulunup oyun yazma konusunda teşvik etmiş olduğu dostunu kaybetmiş olmaktan derin üzüntü duyar. Bir süreliğine yazar Yeşilköy'e gitmeye karar verir ve eşi Halim sürekli olarak Adana'dan oraya gidip gelir.

Esinlenmeler, Ölümler, Sahnelenen ve Yayımlanan Eserler (Eylül-Ekim-Aralık): Eylül'ün ilk günlerinde Ankara'ya geri dönen yazar, Yeşilköy'de kayda geçirdiği notlarını düzeltmeye çalışır. Aziz Nesin'in kaleme almış olduğu iki eserini ve Talip Apaydın'ın *Yar Bükü'nü* okumuş olan yazar eleştirilerini ve görüşlerini aktarır. Eserde yer alan çeltikçi kadın işçilerin durumunu zihninde canlandırır ve onları anlamaya çalışır. Yazara ev işlerinde yardım eden Yaşar Hanım bir çocuk dünyaya getirir ve çocuk sesine alışkın olmayan yazar gece-gündüz maruz kaldığı gürültüden dolayı yorgun düşer. İlk romanı üzerinde çalışan ve anlatının derinliği ve tekniği üzerinde çalışan yazar eserine *Ölmeye Yatmak* adını vermeye karar verir. 13 Eylül 1970 tarihinde ünlü Türk tiyatro tarihçisi Refik Ahmet Sevengil hayatını kaybeder. Yazar, *İki Kişi Arasında* adlı oyununu ona ithafen kaleme almıştır. Sevengil'in *Türk Tiyatro Tarihi* adlı eseriyle memleketinin tiyatro geçmişiyle tanışmış olan yazar ona derin bir şükran duyar. Son altı aydır grevde olan AST üyeleri en sonunda patronları olan Akkur'la anlaşmaya varmışlardır. Küçük erkek kardeşini boş yere zor duruma düşürmüş olan grevcilere içten içe teessüf eder. Ekim ayının ortalarından itibaren Türkiye'deki kolera salgınında yoğun bir artış gözlenir. Hastalığa yakalananların sayısı her geçen gün artar. İstanbul, Bursa ve İzmit salgınının en çok yayıldığı kentlerdir. Bu dönemde *Tombala* adlı oyunu sahnelenmiş olan yazarın oyununu izlemiş olan anne ile baba oyunu oldukça beğendiklerini dile getirmişlerdir. Dieppe'de tatil yapmakta olan Dumas çiftinden yazara 17 Kasım günü bir mektup gelir. Mektubu Maddy yazmıştır. Tatil sırasında Hubert arabasını falezlerden aşağıya sürerek intihar etmiştir. 23 Kasım tarihinden itibaren yazar *Ölmeye Yatmak* adlı romanını yazmak yerine kendini başka bir çalışmaya verir. Selim Amca tarafından

kendisine verilmiş olan Bulgar edebiyatı yerine Ionesco'un *Jeux de Massacre* adlı eserini çevirmekle ilgilenmektedir. Zamanının çoğunu gazete, dergi, kitap ve kendi çalışmalarını okumakla geçirir. Bu dönemde bazı tiyatro piyesleri kitap halinde yayımlanır ve sahnelenir. Çeviri ve yazarlık işlerinden oldukça bunaldığı bir dönemde en azından bir süreliğine kendini tamamen ev işlerine vermeye karar verir. Dönemin Fransız sinemasını takip eden yazar, her geçen gün Fransızcanın İngilizceden etkilendiğini fark eder. Polonya Konsolosluğu'nda gerçekleşen bir olay üzerine bir kadın tutuklanır. Yakın zaman içinde yazar kendisinin de tutuklanacağını düşünür.

Toplumsal ve Siyasi Atmosferin Gerginleşmesi (Ocak-Şubat-Mart): Bir süredir birbirlerinden ayrı kalmış olan Ağaoğlu çifti yılbaşı kutlamaları vesilesiyle bir araya gelir. Daha sonraki günlerde bir kutlama vesilesiyle çift eski dostlarıyla da bir araya gelir. Bir süre kutlama, şarkılar ve danslar eşliğinde devam eder. Gecenin ilerleyen saatlerinde AST oyuncularını da kutlamaya dahil olurlar. Patronlarıyla anlaşmaya varmış ve Güner'e boş yere haksızlık etmiş olan oyuncularını yazar affetmekte oldukça zorlanır. Onları samimiyetsiz ve ikiyüzlü bulmaktadır. Daha sonraki günlerde yazar TRT Yönetim Kurulu'nda çalışan Taner Timur, Emil Galip Sandalacı, Sunuhi Cav ve Muammer Sun gibi dostlarını yalnız bıraktığı için kendini suçlu hisseder. TRT'de çalışan bazı arkadaşlarından bir süredir yönetimde işlerin oldukça karışmış olduğunu duyar. 18 Ocak günü gazetelerde ve radyolarda İş Bankası Emek Şubesi'nin Deniz Gezmiş'le Yusuf Aslan tarafından soyulduğu haberi verilir. Gece yarısı evin önünde sivil polislerin gezindiğini fark eden yazar, İlbank Yapı Kooperatifinde saklanan bazı devrimci çocukların olduğunu duyduğunu hatırlar. Aradan geçen birkaç günün ardından yazarın dostlarından biri olan Mümtaz'ın dairesinin hemen önünde bir bomba patlar. Patlayan bomba eve ciddi derecede zarar vermiş fakat kimse yara almadan patlamadan kurtulmuştur. Toplumun oldukça gerildiği günlerde yazar kendini mümkün olduğunca kitap okumaya verir. Halide Edip Adıvar'ın *Türk'ün Ateşle İmtihanı*'nı yeniden okumuş olan yazar onun içten içe Atatürk'e aşık olduğunu ve onu diğer kadınlardan kışkırdığını sezinlemiştir. Daha sonraki günlerde yazar, *Kozalar* adlı eserinin oyun haline getirildiğine tanık olur. Aynı günlerde Sevgi Soysal'ın *Yürümek* adlı romanı yayımlanır.

Sessiz Adam'ın TRT Tarafından Reddedilmesi ve Dört Amerikan Askerinin Kaçırılması *Sessiz Adam* adlı oyununu TRT Özgün Tiyatro Oyunları Seçici Kurulu'na göndermiş olan yazar, 2 Mart günü almış olduğu bir tebliğiyle eserin *Hoppa Kadın*'dan esinlenerek kaleme alınmış olmasından dolayı reddedildiği belirtilir. Sanatın bir tür taklit olduğunu ve her sanatla her yazarın bir şeylerden esinlendiğini söyleyen yazar kurulun almış olduğu karara isyan eder. 4 Mart günü THKO'dan TRT ve AA'ya bir bildiri bırakılmış olduğu duyurulur. Dört Amerikan askerini Gölbaşı'ndaki askeri birlikten kaçırmışlardır. Askerlerin serbest bırakılması için 400.000\$ istenmektedir. Dönemin başbakanı Süleyman Demirel eylemcilere taviz verilmeyeceğini duyurmuştur. Bir süre sonra yazar, eşinin iş yerinde sağcıların baskısı altında kaldığını ve onun böylesi bir ortamda çalışmak istemediğini öğrenir.

12 Mart Darbesi'nin Gerçekleşmesi 12 Mart 1971 tarihinde büyük komutanların muhtırası radyolardan yayınlanır ve Demirel hükümeti devrilir. Yeni hükümetin eskisinden daha özgürlükçü olacağı vadedilse de yönetimi alan komutanların birer Faşist olduğu açıktır. Aynı günlerde Akbank Selamiçeşme Şubesi'ni soyan Salman Kaya yakalanır ve emniyet güçleri tarafından işkenceye maruz kalır.

Darbecilerin Yeni Hükümeti Kurması (Nisan-Mayıs-Haziran): Darbeci askeri yönetim Nihat Erim'e yeni hükümeti kurması talimatını verir. Yeni hükümet parlamentodan güvenoyu almaya çalışacaktır. *I. Kurtuluş* oyununu annesiyle birlikte izlemeye gitmiş olan yazar oyunu beğenmemiş olduğunu dile getirir. Mualla adlı bir gazete yazarı Salah Birsell'i Cleambard'dan yapmış olduğu bir çeviriden dolayı onu sert bir şekilde eleştirir. Ülkede yaşanan derin sorunlar karşısında Mualla'nın Salah Birsell'le uğraşması yadırganır. Yeni hükümet kurulur ve Reform hükümeti ilkeleri basına açıklanır.

Toplumsal ve Siyasi Çatışma Ortamı 27 Nisan tarihinde sıkıyönetimin ilan edilmesiyle Cumhuriyet ile Akşam gazeteleri on günlüğüne kapatılmış ve gazetelerde çalışan muhalif yazarlar olmadan yeniden yayına başlanmıştır. Aynı dönemde yazardan Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Metin Yazarlığı dersi vermesi teklif edilir. Akademisyen dostlarından olan Nermin, yazarın öğretim üyesi olması için önyak olur. Fakültede oldukça az sayıda mevcudu olan bir sınıfta derslere girmeye başlar. Ülkeye hakim olan gergin siyasi ve toplumsal ortam öğrencilerin gözünü korkutmuştur. Yazarın komşularından biri SSCB ziyaretinde almış olduğu Tolstoy fotoğrafını herhangi bir baskından çekindiği için yazara vermek ister. Aynı zamanda yazarın dostlarından biri geçmişte kendisine hediye etmiş olduğu Nazım Hikmet kitabını saklamasını tavsiye eder. 19 Mayıs kutlamalarının gerçekleştiği sıralarda İsrail İstanbul Başkonsolosunun kaçırıldığı haberi her yere yayılır. Başkonsolosu kaçırın

kişiler bütün tutukluların serbest bırakılmasını talep ederler. Kısa süre içerisinde birçok gazeteci, aydın, öğrenci ve eylemci gözaltına alınır. Aradan geçen birkaç günün ardından İsrail Başkonsolosunun cesedi bir ihbar üzerine Nişantaşı'nda bulunur. Sıkıyönetim mahkemeleri İlhan Selçuk gibi yazarları askeri mahkemeye sevk eder ve onun gibi birçok yazar tutuklanır. AST'ın İzmir turnesi iptal edilir. Baskılardan ve tutuklamalardan bunalmış olan yazar bazı yazar dostlarının yapmış olduğu gibi Ankara'dan uzaklaşmak için İncekum'a gider. Yazarın öğretim üyeliğine başvurusu TRT'deki bazı muhalif faaliyetlerinden dolayı reddedilir. Bir gün ders sırasında yerleşkenin etrafı komandolar tarafından sarılır. Binaya giren yüzbaşı kimseye sınıflarından çıkmamasını emreder ve okuldaki eylemci gençler didik didik aranır. TDK'dan tanıdığı Tahsin Saraç yazarı ziyaret eder. Tahsin Saraç yazarın *Tombala* adlı eserini Fransızcaya çevirmiştir. Yazar *Çıkış* adlı eserini ona kendi ağzından okur. Altan Öymen tutuklanmış fakat kısa bir süre sonra serbest bırakılmıştır.

Darbeci Hükümetin Muhalifleri Tutuklatması (Temmuz-Ağustos-Eylül): Tutuklamalar ve mahkemeler hız kesmeden devam etmektedir. Yazarın geçmişte TRT'de çalışmış olduğu birçok arkadaşı tutuklanıp yargılanmaya başlar. Darbenin gerçekleştiği yıl, yılın oyuncusu seçilen Halil Ergün *Sessiz Bir Adam*'in yayımlanması ve sahneye koyulmasını ister. Yazarın oyunlarına derin hayranlık duyan Sevgi Sanlı eserlerin Devlet Tiyatrosuna verilmesini önerir. Dönemin önemli gazetecileri, sanatçıları, aydınları ve yazarları yazarın evine sürekli olarak gelmektedirler. Bekir Yıldız *Sahipsizler* adlı hikaye kitabını yazara armağan eder. Aynı günlerde Deniz Gezmiş ve yoldaşlarının idam kararı mahkeme tarafından onaylanır. İdam kararını öğrenen sanıklar eylemlerinde haklı olduklarını ve bağımsız Türkiye için mücadelenin gerektiğini savunarak geri adım atmadıklarını gösterirler. Bunun yanında İlhan Selçuk'un bir yıl hapis cezası almasına ve Konya'ya sürgün edilmesine karar verilir. Orhan Asena ve diğer birçok yazar, tutuklu yazarlar ve aydınlar için bildiri yayınlama karar verirler. Yazar, hapis yatmakta olan Emil Sandıkçı ve Özdemir İnce gibi dostlarıyla mektuplaşır. Askeri darbe birçok umut vadetmiş olsa da toplumun sınırlarını germekten başka bir şeye yaramamıştır. Sokakta yürüdüğü bir sırada yazarın babasına araba çarpmış ve bundan dolayı hastaneye kaldırılmıştır. Fakat kendisi ciddi hasar almadan kurtulmayı başarmıştır.

Fransa ve Hollanda Gezisi (Kasım-Aralık): Arabasını falezlerden aşağıya sürerek intihar etmiş olan Hubert'in eşi Maddy'e moral vermek için Paris'e gitmeye karar veren yazar 18 Kasım'da orada olur. Dieppe'de birçok yeri gezen yazar Maddy'nin içinde bulunduğu psikolojik durumdan dolayı onun için oldukça endişelenir. Yazar ona moral vermek amacıyla gelmiş olsa da zaman içinde kendisi derin karamsarlığa gömülmeye başlamıştır. Fabrice adlı biriyle görüşmeye başlamış olan Maddy uyuşturucuya yönelmiştir. 26 Kasım'da Brüksel'e gelen yazar Fransız Radyo Televizyonu'ndan Micheline ve Françoise'la görüşür. Onlarla Hubert ve Maddy üzerine konuşur. Daha sonra Yılmaz Çolpan'la buluşan yazar müzik, sanat üzerine konuşup kültür gezileri yaparlar. Ardından 29 Kasım'da Amsterdam'a giden yazar Rijks Müzesi'ndeki Rembrandt gibi ressamın tablolarını göreceği için oldukça mutludur. Her geçen gün Maddy, yarırları ve davranışları nedeniyle yazarı daha çok korkutmaktadır. Birkaç günlüğüne de olsa yazar Amsterdam'ın keyfini çıkarmaya, çalışır. Kanalları, tarihi yerleri ve özellikle müzeleri gezmeye çalışır. 5 Aralık günü yazar Maddy'e pembe yalanlar söyleyerek Paris'e gelir. Yıllar önce gelmiş olduğu Paris'i yeniden keşfetmek için sabırsızlanmaktadır. Montparnasse'daki bir otele yerleşen yazar 1963 yılında üç aylığına geldiği Paris'i yeniden keşfetmek amacındadır. Birçok kilise, kafe, restoran gezdikten sonra Quartier Latin'e gelir. UNESCO'dan Aysel Öymen'e telefon eder. Ondan ülkenin durumuyla ilgili önemli haberler alır. Darbe hükümeti istifa etmiş ve Mahir Çayan'la dört arkadaşı hapisten kaçmışlardır. Gece vakitlerinde yazar Visconti'nin Thomas Mann'ın romanından esinlenerek çektiği *L'adieu à Venise* adlı filmi seyrederek. 24 Aralık'ta Ankara'ya döndüğünü görürüz ve dönmesinin üzerinden iki hafta geçmiştir.

Ölmeye Yatmak Üzerinde Çalışması, İdamlar, Tatil ve Kayıplar (Temmuz-Ağustos-Eylül 1972): Yılın ilk altı ayını yazar *Ölmeye Yatmak* adlı romanı için gazete vb. yayımları incelemekle geçirmiştir. Kızıldereli'de Nurhak'ta öldürülen gençleri anar. Onların daha esenlikli bir ülkede yaşamak hayaliyle mücadele ettiklerinin ve bu uğurda canlarını verdiklerinin altını çizerek. Bir süreliğine kendini dinlemek isteyen yazar tatil amacıyla Abant Gölü'ne gider. Gölün etrafındaki mavi kelebekleri izlemeyi çok seven yazar, otelde konaklayan futbolcuların gürültüsünden kurtulup romanı üzerinde çalışmak istemektedir. 8 Ağustos günü Emil'in, hemen ardından da Altan Öymen'in serbest bırakıldığı haberi alınır. 24 Ağustos tarihinde Alanya'ya gelinir. Aile fertleri oradaki evde bir araya gelirler fakat Güner gecikmeli olarak onların arasına katılır. AST'ta *Godot'yu Beklerken* oynanırken kasiğindeki fitaktan dolayı rahatsızlanmış ve bundan dolayı Alanya'ya geç gelmiştir. Bir süredir yazar ve ailesi evin gözlemlendiğini fark etmiştir. Zira bölgede yaşayan insanların çoğu tarikat mensubudur ve İncekum sahilinde TİT'in (Türk İntikam Tugayı) sloganları ve imzası bulunmaktadır. 29 Ağustos günü Halim'in

babası Nefi Bey hayatını kaybeder ve cenaze töreni düzenlenir. 4 Eylül'de aldığı notlardan cenaze töreninin düzenlendiğini ve yarın babasının da rahat herkesi görmek istediğini öğreniriz.

Baskı Ortamı Nedeniyle Yaşanan Haksızlıklar ve Eserlerini Yayımlatamaması Yazar, eski meslektaşları ve dostları olan Mümtaz'la Sevgi'yi cezaevinde ziyaret eder. Kısa süre önce serbest bırakılmış olan Emil ile Sunuhi Ağaoğlu'nu ziyaret ederler. Cezaevinde olan dostlarıyla ilgili bazı olumlu gelişmeler gerçekleşmiş olsa da Muammer hala cezaevindedir. Bir süredir Yeşilköy'de tatil yapan Güner Ankara'ya gelir ve ablasına roman notlarını teslim eder. Aynı günlerde yazarın görüştüğü herkes babasını kaybetmiş olan Halim'e taziyelerini iletirler. Yazar, yayımlatmak istediği yeni romanı için birkaç yayımcıyla görüşmek amacıyla İstanbul'a gelir. İstanbul'da düzenlenen basın özgürlüğüyle ilgili bir kongre nedeniyle bütün otellerin odaları doludur. İlk romanı olan *Tutunamayanlar*'ı yayımlatmış olan Oğuz Atay'la Ağaoğlu'nun yolları kesişir. Sıkıyönetim kanunlarının yürürlükte olduğunun farkında olan yazar, yeni romanının yayımlanması halinde onun kitap evlerinden toplatılacağından endişe eder. 19 Eylül tarihinde Ülker Köksal, Nezihe Meriç, Sevim, Gönül Orbey ve Jale Bırsel yazarın evinde toplanırlar. Grup; yazmak, okumak ve edebiyat üzerine derin tartışmalara girerler. Birkaç gün sonra yazarın burnundan uzun süre kan geldiği görülür. Uzun süredir ilk romanı üzerinde çalışan ve ortamın gerginliğinden etkilenen yazarın ani bir tansiyon yükselmesi yaşadığı düşünülür. Aynı günlerde devletin işkenceyi reddettiği ve yazarın bu tür beyanatları gülererek karşıladığı görülür. Mevcut siyasi hükümet uyguladığı politikalarla ülkenin solcularını tamamen sindirmek istemektedir ve sağ partiler CHP'nin kapatılması için çalışırlar. Yazar, eserinin yayımlanması konusunda Hayati Asilyazıcı'yla görüşür. Mevcut siyasi iktidar Yeni Ortam'ın kapatılmasını ister fakat Hürriyet gazetesi Yeni Ortam'ı destekler. Yazar, dostları tarafından *Çatıdaki Çatlak*, *Kendini Yazan Şarkı* ve *Ölmeye Yatmak* adlı eserlerini yayımlatmaması konusunda uyarılır.

Edebiyat Alanındaki Çalışmaları (1973/Ocak-Şubat-Mart-Haziran-Aralık): Bayram tatili vesilesiyle yazar aile fertleriyle bir araya gelir. Hemen ardından bir süreliğine Yeşilköy'e gidilir. Son romanının yayımlanması için Sinan Yayınları ve Cem Yayınları'yla görüşür. Fakat bütün çabalarına rağmen yayınevlerinden herhangi bir yanıt alamaz. Endişeli bir bekleyişin devam ettiği günlerde Georghiou'nun 25. *Saa'fını* ve El Cordobes'in hayatını anlatan *Yasımı Tutacaksın* adlı eserlerini okur. Ülke gündemini mümkün olduğunca yakından takip eden yazar toplumun tarihle ve kendisiyle hesaplaşması gerektiğine inanır. Kaleme almış olduğu ilk romanı yayımlanmadan başka bir eser üzerine çalışmaya başlamayı düşünmemektedir. Yazar, İTİ için Türkiye'de Tiyatro bülteni hazırlar. Sezer Duru *Kozalar* adlı tiyatro oyununu Almancaya çevirir ve bir Alman radyosu eserin yazarıyla ilgili açıklayıcı bilgiler ister. Bu eserin Almanya'da sahneleneceği ve yazarın dünyanın büyük bir bölümünde tanınacağı anlamına gelir.

Vietnam Savaşı'nın Bitmesi ve Ölmeye Yatmak'ın Yayımlanması 1960'lı yıllarda iyice alevlenmiş olan Vietnam Savaşı 1973 yılında sonra erer. Kuzey Vietnam ile Güney Vietnam arasında anlaşma imzalanır. Nixon'ın emriyle Amerikan askerleri bölgeyi terk ederler ve milyonlarca insanın hayatını kaybetmiş olduğu kabus en sonunda sona erer. Hayati'yi eserin yayımlanmasındaki son durumu öğrenmek için arayan yazar vermiş olduğu kopyanın kaybolduğunu öğrenir. Fakat Hayati Ağaoğlu'na kopyayı mutlaka bulacağını söyler. Bir süre sonra maddi sıkıntılardan dolayı ülkeye temelli dönüş yapmış olan Güner aracılığıyla Ağaoğlu Oğuz Atay'la görüşür. Ağaoğlu *Ölmeye Yatmak*'ın kopyasının Oğuz Atay'da olduğunu öğrenir. Oğuz Atay Ağaoğlu'na elindeki kopyayı hemen getireceğini söyler. Bir yerde bir araya gelen ikili edebiyat ve siyaset üzerine konuşurlar. Oğuz Atay Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* adlı eserini okumaya vakit bulamamıştır. Edebiyatta ironi ve grotesk konusu ikili tarafından uzunca konuşulur. İki yazar da mevcut yönetime eserlerindeki gülünçlüklerle karşı koymaktadırlar. Ağaoğlu, *Tutunamayanlar* ile *Ölmeye Yatmak* romanları arasında önemli benzerlikler olduğunu düşünmektedir. Sıkıyönetim kanunlarının yeniden görüşüldüğü günlerde Yeni Ortam devlet eliyle yapılan işkenceleri ifşa eder. 26 Şubat tarihinde Mümtaz cezaevinden çıkar. Aynı dönemde Remzi Kitabevi *Ölmeye Yatmak*'ı yayımlamaya karar verir. Yayınevi yöneticileri yazardan bazı cümleleri çıkarmasını rica eder. Yazar onların bu teklifini kabul etmemiş olsa da eserin basılmasına karar verilir. Eser üzerinde ince eleyip sık dokumuş ve bütün hukuki süreçleri düşünmüş olan yayınevi büyük bir sorumluluk alarak eseri yayımlamaya karar verir. Bel fitiği ameliyatı olan yazar ciddi sırt ağrıları çeker. Yoğun ağrılar çeken yazar çoğu zaman uyumakta zorlanır. Fakat eserin yayımlanmasıyla birlikte yazar sonunda bir nebze de olsa huzura erer. Serge Rezvani'nin *Americanoiaques* adlı eserini Türkçeye çevirir. Bu dönemde yazar sürekli Adana'ya gidip gelen ve çok çalışan eşi için üzülür. Larry Collins ile Dominique Lapierre'in *Kudüs Ey Kudüs* adlı eserini okuyan yazar; İsrail'in Ortadoğu'ya umut olacağını düşünen aydın sınıfına katılmış fakat İngiltere ve Almanya'daki silah fabrikaları sayesinde bölgede terör estirmeye başladığını görmesinin ardından derin bir pişmanlık duymuştur. Aynı dönemde *Ölmeye*

Yatmak yayımlanır ve eserin on altı adet kopyası yazara gönderilir. Eserin yayımlanmasının verdiği heyecanla yazar *Ölmeye Yatmak*'ı kitabevelerinin raflarında görmek ister ve en yakın kitapçıya gider.

Allende'nin Devrilişi, Arap-İsrail Savaşları ve Ecevit Yönetiminin İktidara Gelmesi 11 Eylül 1973 tarihinde Şili'nin Sosyalist başbakanı Allende askeri bir darbeyle devrilir. Askeri darbeye karşı çıkan eylemciler askerler tarafından bir stadyuma kapatılır. Bu olayın ardından üç gün sonra Allende'nin öldüğü haberi her yerde yankılanır. Seçimle iktidara gelmiş olan tek Sosyalist hükümet Amerika Birleşik Devletleri'nin desteklediği silahlı güçler tarafından sindirilir. 12 Ekim günü Ortadoğu savaşının yedinci günüdür. İsrail ve Araplar arasındaki savaş oldukça kızışmıştır. Bütün baskılara rağmen dönemin aydınları Türkiye Yazarlar Birliği'ni kurmaya çalışırlar. Hatta "birlik" kelimesi yerine "sendika" kelimesinin kullanılması tartışılır. Fakat bazı engeller nedeniyle "birlik" kelimesinde karar kılınır. 16 Ekim'de gerçekleşen seçim sonuçlarına göre Ecevit önderliğindeki CHP meclisteki çoğunluğu sağlamıştır. Bir süre sonra İsmet İnönü'nün ölüm haberi yayılır. Ağaoğlu'nun babası Mustafa Sümer İsmet İnönü'yü Bolu'dan Ankara'ya kaçırarak jandarma erlerinden biri olduğunu ilk defa dile getirir. Daha önce savaş döneminden de hiç bahsetmemiştir. Onun ölümünü duyması üzerine ilk defa ailesinin önünde ağlamaya başlar.

Yazarın Hikayeciliğe Adım Atması 1974 yılının Ocak-Kasım ayları arasında yazar, Türk hikayeciliğinde toplumsal gerçekçiliğin yeri ve önemi üzerine araştırmalar yapmaya başlar. Ernst Fischer'in *Sanatın Gerekliliği* adlı eserini okumuş olan yazar; sanatın ortaya çıkış tarihinin nasıl Marksist temellere dayandırılmış olduğunu görür. Ünlü kuramcıya göre başlangıçta sanat; bilim ve zanaattan ayrı değildi. Fakat toplumsal sınıfların belirginleşmesiyle birlikte çağdaş sanat türleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yazınsal akımın ilkelerini ve anlayışını daha iyi anlayabilmek için Dostoyevski'yi, Tolstoy'u, Gogol'u ve A. Çehov'u yeniden okur. *Adi Suçlu*'yu *Kozalar* adlı eserine benzetir, *Gün Üç Dakika*'da yazınsal anlayışı olan en kısa zaman dilimini anlatmayı başarıyla uyguladığını düşünür ve *Yüksek Gerilim*'e devam niteliğinde bir hikaye yazmaya başlamıştır. Halim'le Trabzon'dan Borçka-Murgul'a iş gezisi amacıyla gittikleri sırada arabasına bindikleri bir taksicinin arabasını ne kadar sevdiğine ve ona ne kadar özen gösterdiğine şahit olur. Yolculuk sırasında yazar *Fikrimin İnce Gülü* adlı şarkıyı mırıldanır. Daha önce Türk edebiyatında yol romanı yazılmadığını fark eden yazar bu alanda ilk olmak ister. Her ne kadar *Gece Kuşu* adlı bir eserin var olduğunu bilse de o eseri yolculuk romanı olarak kabul etmez. Yazarın kaleme almış olduğu *Ölmeye Yatmak* adlı eseri Faulkner'in *Döşegimde Ölümler* adlı eserine benzetilmiş, hatta romanının tamamen Faulkner'den çalıntı olduğunu iddia edenler olmuştur. Yazarın bazı edebi tartışmalara bulaştığı dönemlerde Ecevit-Erbakan hükümetinin bazı sorunlar yaşadığı görülür. 141., 142. ve 143. maddelerden hüküm giymiş olan kurbanların serbest bırakılıp bırakılmaması tartışılmaktadır. Veysel, Vecihi, Gökhan, Nur Subaşı ve Ağaoğlu bu konu üzerine görüşmek ve haksız yere hapis yatan kişilerin nasıl serbest bırakılacağını tartışmak için toplanırlar. Haziran ayında yazar *Yüksek Gerilim* adlı eserini bitirir ve *Fikrimin İnce Gülü* adlı romanı üzerinde çalışmaya devam eder. *Yüksek Gerilim* adındaki hikaye kitabı Remzi Kitabevi tarafından Kasım ayında yayımlanır. O günden sonra yazar özellikle edebiyat çevrelerinde hikayeci olarak tanınmaya başlar. Zira kendisine romancı denilmesine bile alışamamıştır. Fikrimin İnce Gülü adlı çalışmasında beklediğinden daha hızlı ilerlediğini fark etmiş olan yazar, bazı gözlemler yapmak amacıyla İpsala Sınır Kapısı'na gider.

Yazarın İnzivaya Çekilmesi, Babasını Kaybetmesi ve Moskova Seyahatine Çıkması 1976 yılının başlarında dönemin Kültür Müsteşarının isteklerini yerine getirmemiş olan Ağaoğlu'nun oyunlarına sansür getirilir ve bir süre sonra oyunlar tamamen sahnelerden kaldırılır. Tam anlamıyla yaprak dökümüne uğradığını düşünen yazar bazı aydın çevrelerinin öğrencilerle yapmış olduğu konferanslara katılır. Bir konferans sırasında söz alan öğrencilerden biri onu burjuva olmakla itham eder. Fakat yazar öğrencinin birileri tarafından kullanıldığına ve ağızdan çıkan sözlerin aslında kendisine ait olmadığından emindir. Yapılan askeri ve siyasi darbeler toplumu iyice yormuş ve tüketmiştir. Her geçen gün daha fazla tükendiğini hisseden yazar siyasi tartışmalardan mümkün olduğunca uzak durup zamanını sanat üzerine düşünerek geçirmek ister. Aralık ayının sonlarına doğru birden bire hasta yatağına düşen babası kısa bir süre sonra hayatını kaybeder. Bazı dostlarının teklifi üzerine oldukça zor bir karar alarak Moskova gezisine katılmaya karar verir.

Yazarın Moskova'ya Gitmesi ve Güner'in Hayatını Kaybetmesi 1977 yılının Ocak ayında Moskova'ya gelen yazar kafesi Inturist Otel'e yerleşir. Yazar etrafındaki düzenden, temizlikten ve gösterişten oldukça etkilenir. Daha önce SSCB'de yaşayan azınlıkların baskı altında olduklarını duymuş olan yazar ülkeyi mümkün olduğunca iyi gözlemlemeye çalışır. Lokantaları, dükkanları, müzeleri, Lenin Kültür Müzesi'ni ve sokakları gezer. Rusların sakin ve kendinden emin görünüşleri onu

derinden etkiler. Çocuklar bile oldukça sakin ve empati yapma yeteneği varmış gibi görünmektedirler. Her açıdan yazar Moskova gezisi sırasında Ruslardan ve Sovyet halklarından olumlu yönde etkilenir. Gezinin sonlarına doğru Vera'nın rehberliğinde Nazım Hikmet'in mezarı ziyaret edilir. Her ziyaretçinin yurttan getirmiş olduğu bir avuç toprak onun mezarına dökülür. Ziyaret sırasında konuklardan biri Nazım Hikmet'in tam zamanında öldüğünü, zira son zamanlarında mevcut hükümet tarafından mimlenmiş olduğunu söyler. 11 Ocak'ta Ankara'ya dönülür. 14 Mart'ta Güner'in beynindeki kanserin metastaz yapmış olduğu öğrenilir ve Ayhan'ın gayretleriyle Güner Hacettepe'ye yatırılır. Bütün müdahalelere rağmen Güner 27 Nisan günü hayatını kaybeder.

Temalar

Kültür Sanatçı kimliğiyle ön plana çıkan Ağaoğlu dönemin edebiyat çevreleriyle yakın ilişki halindedir. Çağdaş Batı edebiyatıyla, özellikle Fransız edebiyatı, yakından ilgilenen yazarın neredeyse bütün yaşamı çeşitli sanat dallarıyla çevrilmiştir. Kendi ülkesindeki yazarlarla yakın ilişkiler kurduğu gibi Batılı bazı edebiyatçılarla da samimidir. Başlangıçta tiyatro piyesleri yazan yazarın tiyatro camiasının içinde etkin bir rol oynadığı görülür. Küçük erkek kardeşi Güner Sümer AST'ın kurucularından, yönetmenlerinden, oyun yazarlarından ve oyuncularından biridir. Ağaoğlu'nun kendisi de birçok tiyatro piyesi ve radyo oyunu kaleme almıştır. Bunun haricinde ilerleyen yıllarda yazarın roman ve hikaye yazarlığına da yöneldiği görülür. Eser boyunca Ağaoğlu, hangi yazarlardan ve eserlerden etkilendiğine değinir. Dönemin sanat anlayışları, eserleri, sanat olayları, yazarları ve şairleriyle ilgili önemli bilgiler verir. Kısacası bir yazar olarak Ağaoğlu'nun bütün yaşamı kültürel faaliyetlerle çevrelenmiş ve kaleme almış olduğu güncesinde yaşadığı dönemdeki sanatsal olaylara ve anlayışlara uzunca değinmiştir.

Bilim-Teknik 1960'lı ve 70'li yıllar birçok değişik bilimsel ve uygulamalıbilimsel değişimin yaşadığı dönemlerdir. Chicago ve New-York gibi kentlerde bulunmuş olan yazar izlemiş olduğu müzikallerde ve tiyatro oyunlarında kullanılan teknolojik unsurları fark eder. Sanat alanına giren teknolojik unsurlar yazarı hem endişelendirir hem de kendi ülkesinin bu nimetlerden yoksun kalmasına üzüldür. TRT'de radyoculuk yapan yazar televizyonun ülkeye gelmesiyle birlikte radyonun önemini kaybedeceğini öngörür. Amerika Birleşik Devletleri Apollo 11'i aya gönderir. Fakat insanlık dünyada birçok sorunla mücadele ederken milyarlarca doların böylesi bir projeye harcanmasını akıldışılık olarak değerlendirir. Dünya savaşlarının sona ermesiyle birlikte bilimsel ve teknolojik faaliyetlerde ciddi derecede atılım olmuştur. Soğuk savaşın hüküm sürdüğü dünyada iki ideolojik dizgenin teknolojik rekabeti heyecanlı takip edilir.

Ataerkillik Neredeyse her eserinde toplumumuzun din-tarım toplumu normlarından bir türlü sıyrılamamış ve bundan dolayı kadınların bireysel özgürlüklerini kazanamamış olduklarını savunan yazar ataerkillik üzerine eleştirilerini dile getirir. Eril egemen ve din-tarım toplumundaki kadının rolünü en iyi gözlemlediği yer Alanya-Side-Manavgat arasındaki Yeşilköy'dür. Burada yaşayan yerli halk tamamen geleneklerine bağlı, tutucu ve dincidir. Yazar yerli halkın Süleymanci tarikatine bağlı olduğunu ve bölgenin bazı yerlerinde TİT'in sloganlarının yazılı olduğunu ifade eder. Yerli halk oldukça eğitimsiz, görgüsüz, duyarsız, bilinçsiz, özentili, maddiyatçı ve evcimendir. Dış dünyaya neredeyse tamamen kapalıdır. Fakat bunun haricinde özellikle kadınlar oldukça çalışkan, güçlü ve özgüvenlidirler. Kadınların toplum içindeki yeri neredeyse yetiştirilen hayvanlarla aynıdır. Topluluk içinde kadının söz hakkı yoktur. Kadının varoluşundaki tek amacı ailesinin, çocuklarının ve erkeğinin bakımıyla ilgilenmektir.

Adaletsizlik Nanterre Üniversitesi'nde başlayan öğrenci hareketleri kısa süre içerisinde bütün dünyaya yayılır ve Türkiye'de de birçok öğrencinin birer eylemciye dönüştüğü görülür. Daha fazla özgürlük, eşitlik ve dayanışma talep eden öğrenci hareketleri mevcut siyasi iktidarı rahatsız eder ve Türkiye'deki mevcut hükümet her geçen gün daha fazla otoriterleşir. Ağaoğlu da çalışmakta olduğu TRT'de birçok sansür ve engellemeyle karşılaşır. Kaleme almış olduğu eserlerin sahnelenmesine ve yayımlanmasına engel olunur. Sağcı hükümetler ve faşist dünya görüşüne sahip olan askerler ülkenin her yerinde sol görüşlü öğrencileri, aydınları ve vatandaşları baskı hatta işkenceye maruz bırakırlar. Dünya görüşü ve düşünceleri nedeniyle şahsi ve profesyonel hayatında birçok baskıyla karşılaşan yazar her geçen gün daha da karamsarlaşır. Bunun haricinde mevcut hükümetin adaletsiz uygulamalarından dolayı toplumun neredeyse her kesimi zarar görür. Özellikle çeşitli sol görüşlere sahip olan gençler baskı, işkence, hapis hatta ölümle yüz yüze gelirler. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan mevcut yönetimin yargı organları tarafından idama mahkum edilirler. Kızıldere'de Mahir

Çayan ve yol arkadaşları katledilirler. Nurhak'taysa Sinan Cemgil ve yoldaşları katledilirler. Devletin işbirliği halinde olan TİT (Türk İntikam Tugayı) gibi örgütler solculara karşı gizlice silahlandırılır.

Çatışma 1960'ların sonlarında başlayan öğrenci hareketleri zaman içinde sağ-sol çatışmasına dönüşür. Devletin bazı organlarının mevcut çatışmaya yönelik almış olduğu tavır alevi körüklemekten başka bir işe yaramaz. Özellikle devlet kurumlarında sağcı ve solcu memurların birbirlerine intikamcı gözlerle baktıkları görülür. Sokaklarda sağcı ve solcu gençler birbirlerini vurmaya başlarlar. Kısa bir süre sonra ülkenin büyük kentlerinde bombalar patlamaya, aydınlara suikastlar yapılmaya başlanır. Emniyet güçleri yakaladıkları solcu gençleri hapis, işkence ve ölümle cezalandırırlar. Faili meçhul cinayetlerin ardı arkası kesilmez. Tam bağımsız Türkiye sloganlarıyla yola çıkan gençlerin zaman içinde örgütlendikleri ve kır gerillasında karar kıldıkları görülür. Bunun için bazı bankalar soyulur ve Amerikan askerleri esir alınıp fidye istenir. İsrail Başkonsolosu öldürülür. Bunun haricinde ülkenin siyasi organlarında da soğuk çatışma hakimdir. Sağcı partiler solcu olarak gördükleri CHP'nin kapatılması için harekete geçerler. Türkiye İşçi Partisi'nin meclise girmesi sağcı partiler tarafından hoş karşılanmaz. Ülkenin siyasi ortamında süregiden bu çatışmayı yazar zaman zaman içeriden bazen de dışarıdan takip eder.

Şiddet Mevcut hükümetin adaletsiz uygulamalarından dolayı toplumun neredeyse her kesimi zarar görür. Özellikle çeşitli sol görüşlere sahip olan gençler baskı, işkence, hapis hatta ölümle yüz yüze gelirler. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan mevcut yönetimin yargı organları tarafından idama mahkum edilirler. Kızıldere'de Mahir Çayan ve yol arkadaşları katledilirler. Nurhak'taysa Sinan Cemgil ve yoldaşları katledilirler. Devletin işbirliği halinde olan TİT (Türk İntikam Tugayı) gibi örgütler solculara karşı gizlice silahlandırılır. Devrimci gençler sokak ortasında devletin emniyet güçleri tarafından vururlar. Aynı zamanda devrimci gençlerin silahlı ve bombalı saldırılarda buldukları görülür. İsrail Başkonsolosu öldürülür ve ülkenin bazı yerlerinde bombalar patlar. Sağcı ve solcu örgütler sokak ortasında çatışmaya başlarlar. Faili meçhul cinayetlerin sayısı çığ gibi artar. Dönemin önemli basın-yayın kurumlarında biri olan Yeni Ortam, devlet eliyle yapılmış olan işkenceleri ifşa eder. Aynı zamanda Arap-İsrail Savaşları ve Vietnam Savaşı'na da kısaca değinilir.

Aile Güncenin önemli bir bölümünde yazar ailesiyle olan ilişkilerinden ve onların durumundan bahseder. Babası Mustafa Sümer, annesi, ağabeyi Ayhan Sümer ve küçük erkek kardeşi Güner Sümer eser boyunca üzerinde durulan aile bireyleridir. Yazar ailesiyle genellikle tatil için gittiği Yeşilköy'deki evde buluşur ve onlarla orada vakit geçirir. Annesi ve babasıyla özel günlerde bir araya gelir. Özellikle yazarın annesi kızının oyunlarını ve yayımlattığı eserleri yakından takip eder. Yazar onların yanındayken oldukça huzurlu ve mutludur. Küçük erkek kardeşi Güner'in sanatsal faaliyetlerini yakından takip eder. Zaman zaman tiyatro alanında zorluk yaşadığında ona yardımcı olur. Aynı şekilde Güner de ablasına elinden geldiğince maddi ve manevi olarak yardımda bulunur. 1970'li yıllarda yazar ilk önce babasını daha sonra da küçük erkek kardeşi Güner'i kaybeder. Onların ölümüyle hayatı başına yıkılır.

Evlilik Karayollarında mühendis olarak çalışan ve bundan dolayı hem yurt içinde hem de yurt dışında sürekli seyahat eden Halim'le evlenmiştir. Ankara'da yaşayan çift fırsat buldukça Yeşilköy'deki eve kaçarlar. Birbirlerine maddi ve manevi olarak sürekli destek olurlar. Halim Adalet'in sanatsal faaliyetlerini destekler. Fakat roman yazmak isteyen eşine başlangıçta karşı çıkırsa da daha sonra onu destekler. Yüksek mühendis bir dostunun Adana'daki şirketinde çalışmaya başlayan Halim sürekli olarak Ankara-Alanya-Adana arasında mekik dokur. TRT'deki işinden ayrıldıktan sonra yazar, eşine maddi açıdan yeterince destek olamadığı için üzülür. Sürekli Adana'ya ve başka şehirlere iş için gitmek zorunda kalan eşini özler. Bundan dolayı zaman zaman yazar eşiyile birlikte iş seyahatlerine katılır. Evlilikleri boyunca birçok zorlukla karşılaşan çift bütün zorluklara karşı birlikte göğüs gererler. İkisinin sevgi ve saygı çerçevesinde örnek bir ilişkisi vardır.

Kayıp 1970'li yıllarda yazar çok sevdiği bazı yazar dostlarını kaybeder. Bunlardan biri Sermet Çağan'dır. Kendisini büyük edebiyatçılarla tanıştırmış ve ona edebiyat sevgisi aşılamış olan Haydar amcasını kaybeder. AST'in kurucularından biri olan Asaf Çiğiltepe'nin ölümüyle birlikte Güner Sümer birçok zorlukla tek başına baş etmek zorunda kalır. Güncede değinilen yıllarda yazar birçok sevdiğini ve tanıdığını kaybeder. Fakat bunlardan en önemlileri babası ve küçük erkek kardeşidir. Babasının ölümünün ardından yazar derin bir yasa boğulur. Fakat onun asıl endişelendiği annesi olur. Annesini teselli etmek ve onu kontrol altında tutabilmek için elinden geleni yapar. Moskova'dan döndükten sonra Güner Sümer'in beyindeki tümörün metastaza uğradığı anlaşılır. Ayhan Sümer Güner'i apar topar Hacettepe Hastanesi'ne yatırır. Güner'in tedavi edilmesi için herkes elinden geleni yapar. Fakat

birkaç haftalık bir mücadelenin ardından Güner Sümer hastalığına yenik düşerek hayatını kaybeder. Kendisiyle birçok şeyini paylaştığı ve zor günlerinde daima yanında olduğu küçük kardeşini kaybeden yazar derin bir yasa boğulur. Eser onun ölümüyle sonlanır. Böylece yazarın hayatındaki bir devir kapanmış olur.

Kişi İncelemesi

Yazar (Açık/Sosyal/Duygusal) Adalet Ağaoğlu 1969-1977 yılları arasında yaşamış olduğu önemli olayları, izlenimlerini, duygularını, düşüncelerini, esin kaynaklarını, ailesini, eşini, şahsi ve profesyonel hayatını açık bir üslupla kaleme almıştır. Kendi bireysel hayatıyla ilgili bazı eleştiriler getiren ve mümkün mertebede kendisiyle hesaplaşmaya çalışan yazar aynı zamanda topluma da ayna tutmaya çalışır. Eserde üzerinde durmuş olduğu dönem oldukça çalkantılı geçmiştir. Yazar eleştirilerini kendi dünya görüşünün çerçevesinden okura yansıtır. Cumhuriyetin ülkülerini ve Atatürk'ün ilkelerini özümsemiş olan karakter yaş aldıkça dünyayı tanımış ve dünya görüşünde de önemli değişiklikler olmuştur. Dönemin sol anlayışlarından oldukça etkilenmiştir. Özgürlük, eşitlik ve dayanışmadan yana olan yazar Sosyalist dünya görüşünü insanlığın ilerlemesindeki önemli bir adım olarak görür. Bunun haricinde Feminizmden ziyadesiyle etkilenmiştir. Fakat yazarın Feminist dünya görüşü Marksizm kaynaklıdır. Güncede yer alan anlatılarda yazarın çoğu zaman sitemkar, eleştirel, karamsar ve isyankar bir ruh halinde olduğu görülür. Toplumsal, siyasal ve sanatsal olaylara karşı oldukça duyarlı bir bilinç geliştirmiş olan yazar her türlü haksızlığa ve adaletsizliğe karşıdır. Günce boyunca aydın bilinci ve sorumluluğuyla olayları ve olguları kaleme almaya çalışmış olan yazar yaşamış olduğu dönemi kendi merceğiyle aydınlatmaya çalışır. Yaşadığı bireysel ve toplumsal olayları kendine has üslubuyla okura aktarır hatta onunla dertleşir.

Karamsar Kişisel ve profesyonel hayatında maruz kaldığı haksızlıklar onu insanlıktan soğutur: "İnsanlık sürecekse ben yine geleceğim. İnsansızlık ve vurdumduymazlık sürecekse ben yine böyle öleceğim; silinip gideceğim. " İğrendirdi bu satırlarım beni. İşimden, iş çevremden soğumuşum. Bir mide bulantısı..." (Ağaoğlu 2004, 8).

Şüpheli Zaman zaman kendisi ve çevresindeki insanlardan şüphe eder ve özgüven kaybına uğrar: "Kalsın. Kalemimin ucundan kendi iç sesimle ne dökülüyorsa olmalı. Özgür kalem... Tamam da, ya üretken olamazsam? 'Ev kadını' olup çıkarsam ya? (...) Verili değerlerden doğma şu kaygıya bak sen!" (Ağaoğlu 2004, 11).

Güdümlü İnanıldığı değerler uğrunda sorumluluk almaktan çekinmez ve halkın bilinçlenmesi için elinden geldiğince gayret gösterir: "Tarladan dönen çok terli, güneş yanığı adamlara: "Acaba bölge radyomuzda yeni yeni yayınladığımız tarım saati programını dinliyor musunuz?" diye sormaya kalkmış, pürtüklü pürtüklü çıkan sesimden utanıp, bu sorunun tınısıyla başbaşa kalakalmıştım. Çünkü adamlar iskemlelerini öte yana çekerek bana sırt dönmüşlerdi. Karı-kız haliyle benim oraya yakışmadığımı usullerince belli ettiler. Kucağımda kitaplarla kalakaldım ya... Şimdi de, olsun, ben de köy kadınlarına okuma günleri yapayım bari, diye geçmekte içimden" (Ağaoğlu 2004, 22).

İsyankar İş hayatında maruz kaldığı haksızlıklar onu siyan etmenin eşiğine getirir. Baskı ortamı onu iyice çileden çıkartır: "Ama burada benim hakkım yendi. Henüz ayrılmış sayılmıyorsam bile, yine yürürüm" dedim ben de. Sanki Adnan Bey beni zincirleyip yukarıdaki odama kitleyiverecekmış gibi" (Ağaoğlu 2004, 29).

Eleştirel Dönemin tekdüze olan sanat anlayışını eleştirir ve yenilik arayışındadır: "Edebiyatımızda roman daha çok olay aktarmacılığı biçiminde gidiyor. Tek çizgi. Çok boyutluluk gerek. Toplum-birey içiçeliği, etki-tepki bütünlüğü düz çizgide sağlanamaz ki. Roman zaman içinde oynamalar, birbirini yankılayan kanallarla kurgulanmalı. Alışıl gelmiş biçimi tersyüz etmeliyim. Derinlik boyutunu gözden kaçırmamalıyım" (Ağaoğlu 2004, 39).

Mutlu Yeşilköy'de eşi ve sevdikleriyle birlikte geçirdiği zaman içinde oldukça mutludur: "Evi topladık; kapattık. Ömrümün en aktif, en dayanıklı ve pek çalışkan en uzun tatiline, kayalıklardan topladığım iki içi boş deniz kestanesi kabuğuyla bir avuç tesbih böceğini çantama yerleştirdikten sonra 'elveda' dedim. Silifke üstünden Ankara'nın yolunu tuttuk. Dönmek..." (Ağaoğlu 2004, 51).

Vefalı "Refik Ahmet Sevensil Bey'i kaybettik. Bitmez tükenmez aşk dolu saygım. İlk radyo oyunum İki Kişi Arasında'yı bana yazdıran büyü. Tiyatro sanatımızın tarihi üstünde ondan

öğrendiklerim. Kendilerini tanımadan önce İstanbul'da, sahalarda bulmuştum Türk Tiyatro Tarihi'nin ilk cildini. Son yıllarda bu çalışmasını beş cilde yakın genişlettiğini biliyordum" (Ağaoğlu 2004, 107).

Duyarlı Devlet tarafından işkence gören ve öldürülen eylemci gençlerin ve onların ne uğuruna mücadele ettiklerinin unutulmamasını ister: "Dev-gençlerin yakınlarına yazdıkları mektuplar zulüm devrinin tarihine geçsin; bu damgayı bu infaz tarihinin alnından hiçbir silahlı el silemesin!" (Ağaoğlu 2004, 192).

Bilinçli Yazar tam anlamıyla savaş ve işgal karşıtıdır: "Vietnam'da barış ilanı. Koskoca bir kuşak savaşta doğdu, savaşta öldü. Katliam zamanının akışı; cesetleri akarsular kıyılarına çarpa çarpa, açgözlü okyanusların miğdesinde hazmı taam eylene ede! XX. yüzyıl bilançosu, bir toplukuyum bilançosu olacağına benzer. Oldu bile. Amerika'nın bir ulusun çocuklarına silahların saçtığı dehşetle kıydığını düşünürken, kendi ulusunun çocuklarını da silahların gölgesinde terör tohumlarıyla besleyip büyüttüğünü asla ve kat'a unutmayalım" (Ağaoğlu 2004, 224).

Yardımsaver "İlk defa Güner'e maddi bakımdan yeterince yardımcı olamadım. Aslında Ayhan, ben, anne, baba; hepimiz birbirimize destek olmaya hazırız ama, karşılıklı birbirimizden bir şey istemeyi de hiç mi hiç bilemeyiz" (Ağaoğlu 2004, 59).

Halim Ağaoğlu (Sosyal/Sorumlu/Mantıklı) Babası sinemacı ve annesi avukat olan bir ailede dünyaya gelen Halim Ağaoğlu, İstanbul Yüksek Mühendis Mektebi'nde eğitim aldıktan sonra Karayolları Müdürlüğü'nde çalışmaya başlamıştır. 15 Aralık 1954'te Adalet Sümer'le evlenen Halim daima eşine destek olur. Karayollarındaki işinden ayrılan Halim Yüksek Mühendis bir dostu olan Nafiz Yürekli'nin şirketinde çalışmaya başlar. Sürekli olarak Adana'da bulunan şirkete gitmek zorunda kalan Halim eşinden uzak kalır. Ankara-Alanya-Adana arasında mekik dokur. Adalet'in TRT'deki işinden ayrılmasının ardından ailenin maddi sorumluluğu tamamen onun omuzlarına biner. Zaman zaman yurtdışına eğitim almak amacıyla giden Halim yurtiçinde de birçok inşaat ve yol çalışmasına katılır. Fırsat buldukça Adalet Halim'e bu seyahatlerinde eşlik etmeye çalışır. Halim Ağaoğlu eşinin sanatsal girişimlerine daima destek olur. Tiyatrodan romana ve hikayeye yönelen eşine başlangıçta karşı çıksa da kısa bir süre sonra onu destekler. Ülkenin içinde bulunduğu çatışmalı ortamdan o da olumsuz yönde etkilenir. Eşinin muhalif eylemlerinin bilinmesinden dolayı şirketteki sağ görüşlü insanlar onu sürekli sıkıştırıp zor duruma düşürmeye çalışırlar.

Destekleyici Halim Adalet'e girişmiş olduğu her işte destek olmuştur: "Halim yanımda yürürken: "Kendimi vitrine konmuş gibi hissediyorum" dedi durdu. İki yanlı kaldırımlarda 'halk' bizi seyrediyor. Onlar tarafından yürüyüşe katılım, yok denecek kadar azdı. Peki yürüyüşü dışardan izleyenler alkışlarıyla aramıza katılmış olmuyorlar mıydı?" (Ağaoğlu 2004, 28).

Saygın Ülkesinde kendi alanında önemli bir mertebeye ulaşmış ve yurt dışında düzenlenen fuarlara davet edilmektedir: "Kırk derece ateş. Bel ve sırt ağrıları. Yatıp kaldım. Halim Chicago'daki Karayolları Makineleri Fuarı'na, bu Expo'ya çağırılmış, ne yanıt vereceğini bilememekte. Bu yeni yılda kismetimiz açıldı sanki" (Ağaoğlu 2004, 8).

Dostane Eşine karşı daima destekleyici ve teşvik edicidir: "Halim yazarlığıma güveniyor, ama ben yazarlık adına bütün birikimimi vatan millet uğruna TRT'ye verip tükettiğimi öyle iyi hissediyorum ki" (Ağaoğlu 2004, 13).

Sorumlu Kendisi ve eşinin işsiz kalmasının ardından evin geçimini nasıl sağlayacağı konusunda düşünmeye başlar: "Halim'de ise geçim sıkıntısını nasıl karşılayacağı sıkıntısı. Sanki bunu tek başına yüklenmek onun sorunuymuş gibi... Aman, damarlarında 'ev erkeği olma namusu' dolaşan 'ezik erkek' takımı! Şu erkekler 'askeri savunu' hastalığını bir yenseler!" (Ağaoğlu 2004, 18).

Dikkatli "Halim'e seslendim: "Haliim, bu istakoz yavrusunu denizden sen mi getirdin? Sağol valla!" Elimi tam tezgahın üstündekine uzatmıştım ki, az önce yani, Halim fırlayıp geldi. Kötü olan ne varsa, aklıma en son gelenin bu olacağı bilgisiyile avaz avaz: "Ne istakozu, ne yavrusu, tutma sakın, sakın tutma! Çek elini!" diye bağırarak elime bir şaplak attı. Meğer tezgahta duran koskocaman bir akrepmiş" (Ağaoğlu 2004, 35).

Cömert Sahip olduklarını paylaşmayı sever: "Halim, arabayı motelin az yakınında durdurdu: "Siz henüz çıkmayın, oturun; hele biz Adalet'le bir koşu gidip bakalım, lokanta küçük, hem bir masa

ayırtalım, hem iyi bir oda bakalım, bulur da beğenirsek gelip sizi alırız" gibi, beyaz yalanlarla ileri atıldık, Güner'leri de sanki bizi karşılamaya çıkmışlar gibi ilk adımda bulduk" (Ağaoğlu 2004, 38).

Çalışkan "Halim'in doğum günü. "Kutlarım"lara yanıt: "Dünyaya geldim diye sanki suç işlemiş gibi hissediyorum kendimi." Bir baraj yapımıyla ilgili olarak kendisine bilirkişi üyelik işi verilmiş. Evi büro haline getirdik. İkimiz de ayrı köşelerde çalışmaktayız" (Ağaoğlu 2004, 43).

Düşünceli "Halim gidince ben de üç günlüğüne motele göçtüm. Issızlıktaki evde tek başıma kalmama rıza gösterilmedi. Öyle korkma huyum falan yoktur, fakat Halim merak edermiş. Moteldeyim işte. Hala Flaubert'den de sürekli bir oyun çıkarmaya çalışıyorum. Bir yanımda romanın Fransızcası, bir yanımda ilk müsveddeler, yazı makinesi" (Ağaoğlu 2004, 47).

Güner Sümer (Açık/Sosyal/Duygusal) Adalet Ağaoğlu'nun küçük erkek kardeşi olan Güner 16 Mart 1936'da Ankara'da dünyaya gelmiştir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bırakıp Fransa'ya gitmiş ve dönemin önemli tiyatro oyuncuları ve yönetmenlerinden dersler almıştır. 1962 yılında Ankara'ya geri dönen Güner Sümer Asaf Çiğiltepe'yle birlikte Ankara Sanat Tiyatrosu'nu (AST) kurar. Günce boyunca Güner Sümer'in AST'ta ve özel yaşamında yaşadığı sıkıntılardan bahsedilir. Sahnenin sahibi olan Akkurt maddi ve siyasi gerekçelerden dolayı tiyatronun kapatılmasını ister. Uzun süredir özlük haklarını alamamış olan oyuncular grev yapmaya başlarlar. Güner Sümer tiyatronun eksiklerini kapatmak ve talepleri yerine getirmek için elinden geleni yapar. Fakat maddi imkansızlıklar had safhadadır. Ancak bir süre sonra sorunlar çözüme kavuşur ve oyuncular grevi bırakırlar. Adalet Ağaoğlu erkek kardeşine maddi sıkıntılar çektiği günlerde elinden geldiğince destek olmuştur. Adalet Ağaoğlu'nun Güner Sümer'e karşı özel bir ilgisinin ve sevgisinin olduğu açıktır. İkili çoğu zaman Alanya'da ya da İstanbul'da buluşup görüşürler. 70'li yıllarda Fransa'ya yeniden giden Güner Sümer'in beyninde tümör olduğu anlaşılır. Bir süre sonra tümörün metastaz yaptığı öğrenilir ve 1977 yılının Nisan ayında hayatını kaybeder.

Mağdur Tiyatronun yaşadığı maddi sıkıntılar ve ideolojik tartışmalar nedeniyle Güner haksız yere oyuncu dostları tarafından kızağa çekilir: "Onun aleyhinde konuşanlar oldu. Kadrodan bazıları. Bir kadına bağlanmanın 'devrime ihanet' demek olduğu inancına 'bağlı' birkaç genç oyuncumuz. Dikta rejiminin sahip olabileceği bir anlayış! Sussam, insanlık hakkına aykırı bir durum; konuşsam 'kardeşini kayırmaya çalışıyor' benzeri naneler saçılacak ortalığa" (Ağaoğlu 2004, 101).

Tokgözlü İsteddiği hayatı yaşayabilmek ve inandığı değerlere sahip çıkmak için kendi hayatından büyük fedakarlıklar yapar: "Kardeşim Güner, Mart başından buyana Paris'te. Acılar bizde insanı insan yapacak sanat uğruna tartışıp birbirimize girme takati mi bırakmadı nedir, ondan çok şefkatli, yumuşak üsluplu mektuplar alıyorum. Meteliksiz kaldığını da biliyorum, çünkü: "Bir köyde inşaat işçiliği yapıyorum; uyuyacak bir yatak, bol yemek veriyorlar, bu da çok iyi işte" gibi abla yüreği hoplatacak şeyler de yazmıyor değil..." (Ağaoğlu 2004, 193).

Yetenekli "Ah tabii canım, öyle ya, ülkesinin oyun yazarlarından Armand Salacrou'nun *Durand Bulvarı*'ni çevirmiştim, AST'da da mükemmel oynandı ya? Tevekkeli Le Bihan habire provalara gelip oturuyordu... Oyunun büyük yankısı oldu. Doğrusu Güner ve Asaf da çok iyi yönettiler; iyi oynandı" (Ağaoğlu 2004, 8-9).

Yorgun "Güner geldi. AST İzmir turnesindeydi. Dönmüşler. Yemeği birlikte yedik. Dertleştik. Halim: "Ben teknokratım; müşavir odalarında pinekleyemem" diyor. Köye gideceğiz. Güner'in de şu sıralar yardıma çok ihtiyacı var. Alanya'nın oralardaki yarım yırtık deniz kıyısı evine mi kaçsak, ne yapsak? Kardeşimi çok yorgun, bezgin görüyorum. Asaf'ın ölümünden sonra her şey onun başına kaldı; yetmedi, "en devrimci biziz! " diyenlerin gericinin gericisi saldırıları" (Ağaoğlu 2004, 18).

Dostane Ablasıyla oldukça yakın ve samimi bir ilişkileri vardır: "Güner çıkagelmiş. Beni köyün bakkalındaki telefona çağırdılar. Arayan Güner. Sevgilisiyle Alaaddin'e gelmiş. Orda kalıyorlarmış. "Aman babam duymasın" demez mi bir yandan da . Biz keh keh keh, kış kış kış... İyi. Lakin, akşama doğru Halim'in annesiyle babası da, yanlarında bir koyunla çıkıp geldiler" (Ağaoğlu 2004, 37).

Karamsar Tiyatro topluluğu içindeki entrikalar, dedikodular ve çekişmeler onu oldukça yormuş ve karamsarlaştırmıştır: "Güner'le bir kahvede oturup konuştuk. Anladığım kadarıyla bu sadece AST'daki para meselesi değil. Tiyatro içinde bir politik fraksiyon uç vermesi sonucu, salonun kiracısı gibi görünen Müdür (!) gelecekte kuşkuyla düşüp parayı bir yerlerde kendi adına güvence altına almış

olabilir. Güner Sümer'e bu sezgimi belirttim. Bezginlikle baktı: "Off Adalet! Ben ne tüccarım ne de politikacı. Bu işlerden anlasaydım babamızı bana küstürmezdim. Ben sanatçayım. Gerisine aklım ermiyor benim" dedi. Sonra toparlanıp: "Bize ücret diye bana tutturana çocuklara da söylüyorum: İyi ya, ortada bir dolap varsa, gelin dayanışalım, bunu birlikte ortaya çıkaralım. Hayır! En büyük bahaneleri de: Tam şu sırada bir de sevgilin var" (Ağaoğlu 2004, 57).

Duyarlı "Dahası, kısacık sürede sorunlu bir evlilik ve boşanma geçirmiş Güner'i bir umutsuzluğun, küskünlüğün eşiğinde gördüm. Ceplerinin tamtakır olduğunu zaten biliyorum. Ama asıl altının çizilmesi gereken şu: Değişime inanmış, TİP üyesi Güner Sümer'in son yıllarda sahneye koyduğu oyunlar, 'gişe' yapsın yapmasın ne kadar başarılı oldu. Sloganlardan kaçarak, sanatın estetiğinden taviz vermeden ve insani boyutları öne çıkarıp göze ve akıllara sokarak. İşini iyi güzel yapmak Türkiye'de kimseye yetmiyor artık, yetmiyor!" (Ağaoğlu 2004, 58).

Girişimci "Halil'le Güner'in hayalini kurdukları yeni bir tiyatroyu Haldun Taner İstanbul'da açtı. Güner orada Ionesco'nun *Gergedan*'ını sahneye koyma teklifi almış. Şu sıra *Gergedan*'ı gözlere sokmaktan daha iyi ne olabilir? Tiyatro mevsimini dört gözle beklemeye değer" (Ağaoğlu 2004, 174).

Kaynakça

Ağaoğlu, Adalet. *Damla Damla Günler I*. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2004.

Yolcu, Emre. *Adalet Ağaoğlu'nun Tiyatroları*. Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Zileli, İrmak. «*Damla Damla Günler: Adalet Ağaoğlu...*» Gazete Duvar, 15 Temmuz 2020: 6.